

An abstract painting with a complex, layered texture. The color palette is dominated by warm tones: deep reds, burnt oranges, ochres, and earthy browns. These are interspersed with dark, charcoal-like blacks and greys, as well as some lighter, off-white or cream-colored areas. The brushstrokes are visible and varied, creating a sense of movement and depth. The overall effect is one of rich, textured color and dynamic composition.

Aneks I
Wybrane publikacje
prof. dr hab. Zofii Chyry-Rolicz
(fotokopie kart tytułowych)

HISTORIA SPOŁECZNA - kultura – spółdzielczość

Studia i szkice dedykowane
prof. dr hab. Zofii Chyrze-Rolicz

Zespół redakcyjny:
dr Janusz Gmitruk, dr Grażyna Korneć, prof. dr hab. Piotr Matusak

ks. prof. dr hab. Edward Jarmoch

Instytut Pedagogiki

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

ks. Sławomir Bylina

Powstanie i organizacja Ligi Katolickiej w II Rzeczypospolitej

Wstęp

Określenie Ligi Katolickiej w kwestii terminologii na przestrzeni dziejów posiadała kilka odniesień. Pod względem chronologicznym literatura wymienia Ligę Katolicką z Norymbergii, która została zorganizowana przez Karola V, króla Ferdynanda I i książąt katolickich w latach 1538-1544 i była skierowana przeciwko związkowi szmalkaldzkiemu. Kolejne określenie Ligi Katolickiej określana jako antyhugenocka zwana Ligą Świętą była organizacją założoną we Francji w 1576 r. przez ród Gwizjuszów, przeznaczoną do walki z protestanckimi hugenotami, którymi dowodził Henryk IV król Nawarry. Ostatecznie Liga wspierana przez Hiszpanów i Państwo Kościelne opanowała Paryż w 1588 r. jednocześnie zmuszając króla Henryka III Walezjusza do ucieczki, została rozwiązana w 1593 r., kiedy to Henryk IV przeszedł na katolicyzm. Następnym określeniem Ligi Katolickiej był Związek książąt Rzeszy, który został założony w 1609 r. przez katolickich książąt duchownych przeciwko Unii Protestanckiej (zwanej niekiedy Unią Ewangelicką), kierowanej przez elektora Palatynatu Fryderyka IV w trakcie trwania wojny trzydziestoletniej. Liga była wspierana przez Habsburgów hiszpańskich i austriackich oraz Państwo Kościelne i Rzeczpospolitą Obojga Narodów¹.

Interesujące nas określenie Ligi Katolickiej odnosi się do organizacji działającej na terenie Polski w okresie międzywojennym. Liga Katolicka określana jest jako poprzedniczka Akcji Katolickiej w Polsce. Liga została utworzona w Poznaniu w 1920 r. przez abpa Edmunda Dalbora i posiadała dwa typy: poznański (działał na bazie organizacji i stowarzyszeń już istniejących) i warszawski (w ramach czterech Stowarzyszeń: Mężów i Kobiet Katolickich, Młodzieży Polskiej; Męskiej i Żeńskiej)².

Zanim jednak przejdziemy do analizy funkcjonowania tejże organizacji warto zaznaczyć, że podstawy do utworzenia Akcji Katolickiej, w tym Ligii Katolickiej było zainteresowanie się kwestiami społecznymi przez Stolicę Apo-

¹ Por. Paweł Janowski, *Liga Katolicka*, „Encyklopedia Katolicka”, (dalej „EK”) Lublin 2004, t. X, kol. 1037-1040; E. Jarmoch, *Akcja Katolicka w Polsce*, w: *Kościół – socjologia – Statystyka*, red. L. Adamczuk. – Warszawa 1999, s. 167-183.

² Por. Bp Mariusz Leszczyński, *Liga Katolicka*, „EK”, t. X, k. 1035-1037.

stolską już w drugiej połowie XIX w. Uczynił to papież Leon XIII w encyklice *Rerum novarum* z 1891 r. Papież Pius X w *motu proprio* z 18 grudnia 1903 r. a następnie w encyklice *Il fermo proposito* z 11 czerwca 1905 r. Papież przedstawił podstawy teologiczne i organizacyjne Akcji Katolickiej w ramach własnego hasła: *Instaurare omnia in Christo* (Odnowić wszystko w Chrystusie). Również następcą na Stolicy Piotrowej papież Pius XI podtrzymując dzieło poprzednika określił ramy organizacyjne Akcji Katolickiej w encyklice *Ubi arcano* z 23 grudnia 1922 r.³ oraz w liście *Quae nobis* do kardynała A. Bertrama z 13 grudnia 1928 r.⁴. Zdaniem Piusa XI Akcja Katolicka Powinna być organizacją ludzi świeckich mających udział w apostołstwie hierarchicznym Kościoła i dążących do odnowienia życia religijnego we wszystkich dziedzinach życia, przy jednoczesnym podporządkowaniu się hierarchii Kościoła. Dlatego też na polecenie papieża rozpoczęto tworzenie Akcji Katolickiej na całym świecie w tym i w Polsce.

1) Organizacja pierwszych Lig Katolickich w archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. istniały, szczególnie na ziemiach zaboru pruskiego i austriackiego różne organizacje. Początkowo Liga Katolicka funkcjonowała głównie w archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej, następnie powstawały inicjatywy, aby rozszerzała się na terenie całego kraju. Czyniono to poprzez manifestowanie ducha katolickiego, którą to misją zajęli się Związek Kapłanów *Unitas*. Oni to na życzenie abpa E. Dalbora od listopada 1918 r. organizowali wiece katolickie, w czasie których przybliżano wiernym naukę katolicką. Powyższe wiece zostały dobrze przyjęte w społeczeństwie, dlatego też abp E. Dalbor polecił ks. Józefowi Prądkowskiemu prezesowi Związku Kapłanów *Unitas* opracować zasady nowej organizacji katolickiej, która została nazwana Ligą Katolicką⁵. Idea założenia Ligi Katolickiej została pomyślnie przyjęta na zjeździe episkopatu w Gnieźnie w dniach 26-30 sierpnia 1919 r., gdzie zlecono Komitetowi Biskupów zorganizowanie Ligi Katolickiej na terenie całego kraju⁶. Warto zauważyć, że w celu przygotowania duchowieństwa do pracy społecznej zorganizowano specjalne kursy społeczne w Poznaniu, pierwszy ta-

³ Por. ks. Bolesław Kumor, *Historia Kościoła, czasy współczesne 1914-1992*, t. VIII, Lublin 2004, s. 90.

⁴ Por. Pius XI, *List Papieża Piusa XI do Kardynała A. Bertrama o Akcji Katolickiej*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” (dalej „WDP”), 1929, nr 4, s. 65-68

⁵ Por. ks. Józef Prądkowski, *Liga Katolicka*, „Wiadomości z życia Związków, Bractw i Stowarzyszeń katolickich”. Dodatek do Miesięcznika Kościelnego Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej”, 1920, nr 1, s. 1

⁶ Por. ks. Stanisław Wilk SDB, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1992, s. 245-246.

ki kurs trwał od 25 kwietnia do 5 maja 1919 r. i wzięło w nim udział 55 kapłanów z całego kraju⁷. Podobne kursy odbywały się w kolejnych latach⁸.

Od stycznia 1919 r. skierowano zachętę do tworzenia organizacji katolickich. Biskupi w Liście do duchowieństwa pisali, że po wyborach:

[...] rozbudzone są bowiem i żywo dyskutowane wśród ludu kwestie społeczne i polityczne, które z taką organizacją w ścisłym są związku, a nadto lud sam odczuwa wielką potrzebę przynależenia do społecznych organizacji⁹.

Takie przygotowania trwały także w Lidze Katolickiej, gdzie przygotowano projekt statutu, który ostatecznie został opracowany na posiedzeniu przedstawicieli warstw społecznych w Poznaniu 21 marca 1920 r. Statut zatwierdził kard. Dalbor i polecił organizować Ligę Katolicką w każdej parafii archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej. Czynił to słowami:

Nie rozwodzę się o potrzebie szerokiej organizacji katolickiej. Gdy na posiedzeniach sejmowych padają słowa, zapowiadające walkę przeciwko Kościołowi, skupienie sił katolickich w Polsce jest nie tylko potrzebna, ale niezbędna, jeśli nie chcemy doczekać się prześladowania naszego Kościoła. Dlatego polecam usilnie i gorąco Wielebnemu Duchowieństwu, aby skoro otrzyma odezwę z biura Ligi, zabrało się gorliwie do założenia w każdej parafii Ligi Katolickiej¹⁰.

Polecenie kierowano dalej w prasie¹¹. Zachętę należenia do stowarzyszeń kierowali również biskupi poszczególnych diecezji. Dla przykładu bp diecezji podlaskiej Henryk Przeździecki pisał:

Młodzież złączona w stowarzyszenia poznaje się wzajemnie, przezwycięża się do wspólnej pracy, uczy się wysłuchiwać zdań innych, zastanawiać się nad nimi, nabiera śmiałości w wypowiedaniu publicznie swoich zapatrywań, pracuje razem z liczną gromadką kochających Boga i Ojczyznę, unikających grzechu, miłujących

⁷ Por. bp Henryk Przeździecki, *Pismo do Jego Ekscelencji Księdza Arcybiskupa Gnieźnieńsko-Poznańskiego, Prymasa Polski, wysłane przez Najdostojniejszego Biskupa Podlaskiego z dnia 2 maja 1919 r.*, „WDP”, 1919, nr 6, s. 170; Ks. S. Bogucki, *Kurs społeczno-organizacyjny w Poznaniu*, „WDP”, 1919, nr 7-9, s. 214-215; Agnieszka Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej. 90-letnia tradycja udziału świeckich w lokalnym życiu Kościoła*, Siedlce 2008, s. 29.

⁸ Por. *Kurs Duszpasterski w Poznaniu*, „Wiadomości dla Duchowieństwa”, 1927, nr 7-9, s. 198-199; *Kurs Duszpasterski w Poznaniu*, „WDP”, 1927, nr 10, s. 363-364.

⁹ *List biskupów polskich do Duchowieństwa*, „WDP” 1919, nr 5, s. 133.

¹⁰ *Krótkie dzieje „Ligi Katolickiej”*, 1920 nr 3, s. 19-20, za: S. Wilk, *Episkopat*, dz. cyt., s. 246.

¹¹ Por. J. Prądkyński, *Liga Katolicka*, „Wiadomości dla Duchowieństwa”, 1920, nr 5, s. 150-151; *Liga Katolicka*, „Wiadomości z życia Związków, Bractw i Stowarzyszeń katolickich. Dodatek do Miesięcznika Kościelnego Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej”, 1921, nr 4, s. 1.

cnotę. Pod kierunkiem świątłych ludzi oświeca się, poznaje coraz lepiej naukę Chrystusa Pana i potrzeby Kraju¹².

Pierwsza Liga Katolicka powstała w Poznaniu 1 marca 1920 r. Organizacyjnie oparta była o strukturę parafialną z łącznością z diecezją. Prowadziła działalność jak wiece parafialne, zjazdy diecezjalne, krzewienie piśmiennictwa i wydawnictw katolickich. Liga zrzeszała przedstawicieli obojga płci. Celem Ligi było „[...] szerzenie uświadamiania religijnego i stosownie do zasad katolickich w życiu oraz opiekowanie się sprawą i Akcją Katolicką¹³”. W statutach zaznaczano, że Liga Katolicka jest organizacją apolityczną i pozwala swoim członkom wybierać zapatrywania polityczne i należeć do stronnictw politycznych zgodnych z zasadami nauczania Kościoła katolickiego. W 1920 r. poznańska Liga Katolicka liczyła 161 oddziałów z ok. 14 tys. członków, co stanowiło 40% parafii¹⁴, Natomiast w 1923 r. liczyła 183 oddziały i ok. 45 tys. członków¹⁵.

Pod względem strukturalnym podstawową komórką organizacyjną Ligi była parafialna Liga Katolicka, na czele której stał zarząd wybierany co trzy lata na walnym zebraniu. Zarząd składał się z przewodniczącego, sekretarza, skarbnika oraz od 2 do 8 ławników. W zarządzie był również delegat arcybiskupa, którym najczęściej był zarządca parafii lub zastępca. W strukturach Ligi była również komisja rewizyjna i sąd honorowy, którego członkowie wybierani byli na walnym zebraniu. Zadaniem Ligi było m.in.: pogłębienie zasad i znajomości prawd katolickich, wcielanie w życie apostołstwa. Organizowano parafialne wiece katolickie, popierano prasę, wydawnictwa i organizacje katolickie. Opiekowano się wychodźstwem i przeciwstawiano się propagandzie sekciarskiej. Parafialne Ligi Katolickie tworzyły Archidiecezjalną Ligę Katolicką, do której należało m.in.: zakładanie Lig Parafialnych, wyznaczenie kierunku pracy, organizowanie zjazdów diecezjalnych, opieka nad szkolnictwem i ustawodawstwem oraz współpraca z pozostałymi organizacjami katolickimi.

Strukturę władz Archidiecezjalnej Ligi Katolickiej tworzyły:

- 1) Arcybiskup gnieźnieński i poznański, czyli protektor związku, który zatwierdzał ustawy, mianował sekretarza generalnego, czuwał nad prawidłowym funkcjonowaniem zgodnie z ustawami, zasadami i dyrektywami Kościoła
- 2) Walne zebranie delegatów Parafialnych Lig Katolickich

¹² H. Przeździecki, *Do stowarzyszeń Polskiej Młodzieży Żeńskiej*, w: *Listy pasterskie i przemówienia 1918-1928*, Poznań 1928, s., 63; tenże, *Biskup Podlaski do ukochanych stowarzyszeń Polskiej Młodzieży Żeńskiej*, „WDP” 1920, nr 4, s. 136.

¹³ Ks. Wojciech Guzewicz, *Ruch Katolicko-Społeczny na terenie Diecezji Łomżyńskiej w okresie XX-lecia międzywojennego*, Ełk 2006, s. 75.

¹⁴ Por. M. Leszczyński, *Liga Katolicka*, „EK”, t. X, k. 1035.

¹⁵ Por. *Z życia Katolickiej Ligi Diecezjalnej*, „Wiadomości z życia Związków, Bractw i Stowarzyszeń katolickich ... Dodatek do Miesięcznika Kościelnego Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej”, 1923, nr 4, s. 1.

- 3) Zarząd główny (prezes, wiceprezes, skarbnik, 9 radnych, sekretarz generalny i mianowany przez niego kierownik biura),
- 4) Komisja rewizyjna
- 5) Sąd honorowy, który organizował biura i wydziały zadań np. organizacji i propagandy, szkolny, skarbowy, prasowy, wychowania publicznego.

Reprezentantami wobec władz duchowych i świeckich był prezes Archidiecezjalnej Ligi Katolickiej i sekretarz generalny¹⁶.

Kolejny zjazd episkopatu w Gnieźnie w 1921 r. zainteresował biskupów organizacją i działalnością Ligi Katolickiej w archidiecezjach gnieźnieńskiej i poznańskiej. Dlatego też biskupi na zjeździe w Krakowie w dniach 28 maja-3 czerwca podjęli decyzję: „dążyć do powołania we wszystkich diecezjach organizacji Ligi Katolickiej, a istniejące pokrewne, apolityczne organizacje jednoczyć z Ligą, w ten sposób wytworzy się jedna olbrzymia katolicka organizacja na ziemiach polskich¹⁷”. Akcent poparcia ponowiono na zjeździe episkopatu w Częstochowie w dniach 21-25 czerwca 1921 r. słowami:

Zjazd w rozwoju Ligi widzi jeden ze środków do pogłębienia życia katolickiego i coraz lepszego zrzeszania katolików w obronie praw swoich, gorąco też poleca zakładanie i wzmacnianie Ligi we wszystkich diecezjach¹⁸.

Tak też się stało dla przykładu w archidiecezji lwowskiej, gdzie 3 sierpnia 1921 r., utworzono Ligę Katolicką w której skład weszły takie organizacje jak: Sodalicje Mariańskie, Towarzystwo św. Wincentego a Paulo i św. Salomei, Związek Niewiast Katolickich, Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej oraz bractwa i stowarzyszenia robotników¹⁹. Członkami mogli być katolicy powyżej 16 roku życia. Najwyższym organem administracyjnym był zarząd główny a następnie nadzorczy i wykonawczy oraz walny zjazd. W skład zarządu wchodził sekretarz generalny mianowany przez ordynariusza, następnie 12 członków wybieranych przez walny zjazd, prezes, dwóch wiceprezesów, skarbnik, oraz ok. 10 członków wybieranych przez zarząd oraz wydział wykonawczy. Statut Ligi zatwierdzono 18 sierpnia 1921 r., który stwierdzał:

[...] celem Ligi jest zrzeszenie katolików obojga płci dla uświadomienia, wprowadzenia i stosowania zasad katolickich w życiu publicznym oraz opiekowanie się sprawą katolicką. Do zadań Ligi należy zatem wspólna obrona interesów religijnych,

¹⁶ S. Wilk, *Episkopat*, dz. cyt., s. 246.

¹⁷ O *Lidze katolickiej* w: *Wyciąg z uchwał Zjazdu X.X. Biskupów prowincji Polskiej, odbytego w Krakowie w dniach 28 maja-3 czerwca 1921 r.*, „WDP” 1921 nr 11-12, s. 136; *Protokół zjazdu 28 maja-3 czerwca 1921 p.* XXXVII, za: S. Wilk, *Episkopat*, dz. cyt., s. 247.

¹⁸ S. Wilk, *Episkopat*, dz. cyt., s. 247.

¹⁹ Por. Oleh Behen, *Akcja Katolicka i ukraińskie organizacje katolickie w Małopolsce Wschodniej w okresie międzywojennym*, Lublin 2009, s. 29.

kulturalnych i ekonomicznych ludności katolickiej drogą jednolitej organizacji katolików²⁰.

Podstawą do rozwoju Ligi Katolickiej w diecezjach były Zjazdy²¹ oraz zachęty i ustalenia biskupów diecezjalnych. Sam Prymas Polski August Hlond 31 grudnia 1926 r. do delegacji społeczeństwa wielkopolskiego skierował do całego Narodu słowa: „w 1927 r. czekają nas wielkie zadania. Na polu kościelnym dokona się wewnętrzna koncentracja sił katolickich w zwartych organizacjach Ligi Katolickiej²²”. Dla przykładu w diecezji podlaskiej odniesieniem prawnym były ustalenia I Synodu Diecezjalnego Podlaskiego w 1923 r., podczas którego bp Henryk Przeździecki kwestiach społecznych punkt wyjścia widział w Ewangelii i encyklice *Rerum novarum* Leona XIII²³, aby poprzez organizacje stowarzyszeń przygotować ludzi do życia społecznego²⁴. Przy organizacji Ligi Katolickiej w diecezji biskup polecił powoływać „Komitet parafialny Ligi Katolickiej”, do którego należało:

[...] powołać po jednym delegacie z każdego bractwa, organizacji i stowarzyszenia, istniejącego w parafii i opartego o zasady katolickie, delegaci wybierają spośród siebie zarząd Komitetu składający się przynajmniej z 6 członków, proboszcz lub wyznaczony przez niego zastępca jest z urzędu członkiem komitetu. Zarząd wybiera z grona swego prezesa, sekretarza i skarbnika. Komitet parafialny odbywa przynajmniej cztery posiedzenia rocznie i zwołuje przynajmniej jedno rocznie zebranie katolickie w parafii²⁵.

Odnosnie przystępowania parafian do Ligi Katolickiej [...] każda rozpoczęta setka członków wybiera jednego delegata do Komitetu parafialnego Ligi Katolickiej²⁶”. Tworząc strukturę diecezjalną Ligi Katolickiej stosowano następującą zasadę: każdy rozpoczęty dziesiątek członków Komitetu parafialnego wybierał jednego delegata do Komitetu dekanalnego Ligi Katolickiej, który działa na zasadach Komitetu parafialnego. Następnie każdy rozpoczęty dziesiątek członków Komitetów dekanalnych wybierał jednego delegata do Diecezjalnego

²⁰ Statut Ligi Katolickiej dla Archidiecezji Lwowskiej, Lwów 1921, par. 2, za: S. Wilk, *Episkopat*, dz. cyt., s. 248.

²¹ Por. Broszurka: *III Zjazd Katolicki pod protektoratem J. Eminencji X. Kardynała Dalbora Najprzewieleb. X. Arcybiskupa-Prymasa dnia 10,11,12 czerwca 1922 r. w Poznaniu w Auli Uniwersytetu Poznańskiego*, Poznań 1922, s. 1-16.

²² „Nowy Kurier” 1927, nr 1, s. 1.

²³ Por. *Instrukcja o pracy duszpasterskiej*, w: *Synod Diecezjalny Podlaski pod przewodnictwem Jego Ekscelencji Najdostojniejszego i Czcinajgodniejszego Doktora Henryka Przeździeckiego z Bożego zmiłowania i Stolicy Apostolskiej łaski Biskupa Podlaskiego w kościele katedralnym Trójcy Przenajświętszej w Janowie R. P. 1923 w d. 28, 29 i 30 sierpnia odbyty*, Siedlce 1923, Dodatek nr XVII, s. 255.

²⁴ Por. tamże, s. 256.

²⁵ Tamże, s. 260.

²⁶ Tamże, s. 260.

Komitetu Ligi Katolickiej. Nad całością czuwał ordynariusz, który wyznaczał sekretarza do spraw Ligi Katolickiej²⁷.

Biskup H. Przeździecki przynaglając do zakładania Ligi parafialnej przypominał również kto do niej należy:

Członkowie III Zakonu św. Franciszka, wszystkich bractw, kanonicznie erygowanych, patronaty stowarzyszeń młodzieży katolickiej itp. zrzeszeń opartych o zasady katolickie; delegaci ich wchodzą do komitetu parafialnego Ligi, ponadto mogą być przyjmowane osoby poszczególne, nie należące do wymienionych stowarzyszeń²⁸.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że oprócz rozwoju Ligi napotykała również na trudności. W poruszanej diecezji podlaskiej mająca zebrać się Komisja w sprawie organizacji Ligi nie zgromadziła się, ponieważ jak zaznaczono.

Komisja, ze względu na coraz więcej szerzącą się akcję wywrotową, uważa za konieczne powołać Komitety Lig par. kat. Do życia, wyzyskiwać w tym celu ludzi dobrej woli, wciągając, o ile się da, nauczycielstwo i utraćć systematycznie robotę tych, którzy nauczycielstwo chcą oderwać od Kościoła i pozornie z duchowieństwem²⁹.

W diecezji podlaskiej w 1927 roku Liga Katolicka funkcjonowała w 109 parafiach, natomiast w 1928 r. w 181 parafiach przy liczbie 91 957 członków³⁰.

Zdecydowany rozwój Ligi przypada na 1925 r., kiedy to powstaje Liga Katolicka w diecezji krakowskiej przyjmując i rejestrując statut 4 maja 1925 r. Do Ligi mogli należeć oprócz osób fizycznych także osoby prawne. W szeregi wcielano wszelkie organizacje katolickie i organizacje jak np. bractwa, zakony tercjarские, sodalicje, stowarzyszenia matek i ojców itd. Zarząd Ligi miał zajmować się sprawami ogólnokościelnymi np. kwestią religijnego wychowania w szkolnictwie, świętością małżeństwa, dobrą prasą, misjami, działaniami miłosierdzia itp. W podobny sposób i na podobnych zasadach powstała Liga Katolicka w diecezji przemyskiej, którą powołał bp A. Nowak na bazie Związku

²⁷ Por. tamże, s. 260.

²⁸ *Pismo Biskupa Czesława Sokotowskiego do Wielebnego Duchowieństwa Diecezji Podlaskiej dnia 18 listopada 1926 r.*, „WDP”, 1926, nr 11-12, s. 359-360.

²⁹ *Organizacja Ligi Katolickiej*, w: *Protokół posiedzenie Komisji dla spraw społecznych odbytego w dniu 29 kwietnia 1925 r.*, „WDP”, 1925, nr 4-5, s. 162.

³⁰ Por. Archiwum Diecezjalne Siedleckie, Liga Katolicka, Lit. L., Dział III, Nr porz. 4, t. I; *W sprawie Ligi Katolickiej w: Zarządzenie na dzień 70-letniej rocznicy urodzin Ojca św. dnia 2 maja 1927 r.*, „WDP”, 1927, nr 5, s. 168-170; Ks. Piotr Aleksandrowicz, *Diecezja Siedlecka czyli Podlaska. W 150 rocznicę erekcji (1818-1968). Przyczyunki i materiały do dziejów Diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej*, Siedlce 1971, s. 242; ks. Sławomir Bylina, *Relacje państwo – Kościół katolicki na Południowym Podlasiu w II Rzeczypospolitej*, Drohiczyn 2013, s. 161-162; Rafał Dmowski, *Unitis Viribus Diecezja Podlaska w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2013, s. 352-358; ks. Edward Jarmoch, *Religie – Świętynie – Wyznawcy*, w: *Siedlce 1448-1995*, red. Edward Kospath-Pawłowski, Siedlce 1996, s. 265; A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej. 90-letnia tradycja udziału świeckich w lokalnym życiu Kościoła*, Siedlce 2008, s. 29-33.

Katolicko Społecznego i Bractwa Żywego Różańca w 1928 r. Ok. 1930 r. w diecezji była w 26 parafiach (na 339), a w 1934 w 88 parafiach³¹.

2) Warszawski typ Ligi Katolickiej

Drugi typ organizacji Ligi Katolickiej był tworzony w metropolii warszawskiej na wzór włoskiej Akcji Katolickiej w latach 1926-1927. Liga skupiała parafialne stowarzyszenia stanowe oraz organizacje katolickie. W diecezji lubelskiej Liga Katolicka została zatwierdzona 22 grudnia 1926 r. przez wojewodę, a 15 stycznia 1927 r. przez bpa M. L. Fulmana, który stwierdzał

Liga jest zjednoczeniem uznanych przez władzę kościelną organizacji i instytucji katolickich religijnych i społecznych w celu prowadzenia akcji dążącej do szerzenia i pogłębiania i obrony zasad katolickich w życiu prywatnym i publicznym³².

W statucie Ligi Katolickiej archidiecezji warszawskiej na wzór statutu lubelskiego przyjęto, że w skład Ligi wchodzi takie organizacje jak: a) Stowarzyszenie mężczyzn, b) Stowarzyszenie kobiet, c) Stowarzyszenie młodzieży męskiej d) Stowarzyszenie młodzieży żeńskiej³³. Władzami Ligi na szczebli parafialnej była Rada Parafialna w skład której należeli prezesi wszystkich poszczególnych organizacji oraz Zarząd Parafialny wraz z proboszczem jako delegatem ordynariusza. Władze Ligi tworzył Zarząd Diecezjalny, Rada Diecezjalna (prezesi lub zastępcy prezesów organizacji, członkowie Zarządu Diecezjalnego), Zgromadzenie Diecezjalne (delegaci związków lub organizacji), członkowie Zarządu i Rada Diecezjalna wraz z delegatem biskupa ordynariusza. W marcu 1927 r. zanotowano działalność Ligi Katolickiej jako organizacji w 11 diecezjach, a w kolejnych trwały prace nad jej powstaniem³⁴.

W dniach 28 do 30 sierpnia 1926 r., pod wpływem encykliki *Ubi arcano*, doszło do zwołania Katolickiego Zjazdu w Warszawie, który poświęcony był tematyce wychowania młodzieży i odrodzenie życia katolickiego w rodzinach. Na powyższym spotkaniu skierowano petycję do Episkopatu o powołanie ogólnopolskiej Ligi Katolickiej, aby: „wydali odpowiednie statuty, które by określały nie tylko cele i sposoby działania Ligi Katolickiej, ale także jej organizację w diecezjach i całym kraju „³⁵. Stronę praktyczną funkcjonowania Ligi Katolickiej przyjęto na zjeździe archidiecezji warszawskiej 7 marca 1927 r., gdzie na kursie instruktorskim Ligi Katolickiej przyjęto model włoskiej Akcji Katolickiej³⁶. Jako podstawę funkcjonowania Ligi Katolickiej powoływano cztery

³¹ Por. S. Wilk, *Episkopat*, dz. cyt., s. 250

³² *Statut Ligi Katolickiej Diecezji Lubelskiej* par. 2, za S. Wilk, *Episkopat*, dz. cyt., s. 251.

³³ Por. tamże.

³⁴ Por. S. Wilk, *Episkopat*, dz. cyt., s. 251.

³⁵ *Księga Pamiątkowa Zjazdu Katolickiego w Warszawie 28-30 VIII 1929*, Warszawa 1929, s. 148, za: W. Guzewicz, *Ruch Katolicko-Społeczny*, dz. cyt., s. 75.

³⁶ Por. *Kurs Instruktorski Ligi Katolickiej w Warszawie, Warszawa 1927*, za: W. Guzewicz, *Ruch Katolicko-Społeczny*, dz. cyt., s. 75.

stowarzyszenia stanowe, włączając również istniejące organizacje, aby rozpo-
wszechnić idee Akcji Katolickiej. Taką okazją było przetłumaczenie książki
*Zasady Akcji Katolickiej we Włoszech*³⁷.

Podczas zjazdu episkopatu w Warszawie w dniach 29-30 czerwca 1927 r.
na wniosek kard. A. Hlonda postanowiono utworzyć Konferencję Kierowni-
ków Diecezjalnych Lig Katolickich, która to miałaby pełnić funkcję krajowego
ośrodka kierowniczego z zachowaniem odrębności w każdej z diecezji³⁸.

3) Liga Katolicka w szeregach Akcji Katolickiej

We wrześniu 1928 r. Episkopat utworzył Komisję do spraw Akcji Kato-
lickiej, aby ujednoczyć i zjednoczyć wszelkie wysiłki w kwestii organizacji Akcji
Katolickiej. W skład Komisji weszli: kard. August Hlond – przewodniczący,
kard. Aleksander Kakowski, abp Adam Stefan Sapieha, abp Andrzej Szeptycki
oraz bp Stanisław Adamski od 1930 r. Od 1928 r. według postanowienia konfe-
rencji biskupów w Gnieźnie biskupi na określenie Ligi Katolickiej używają
terminu Akcji Katolickiej. Następnie Komisja Episkopatu do spraw Akcji Kato-
lickiej zajęła się stworzeniem jednolitego statutu i instrukcji dla duchowień-
stwa. Ostatecznie do 1934 r. Ligę Katolicką połączono organizacyjnie z Akcją
Katolicką³⁹.

Warto podkreślić, że kwestią organizowania Akcji Katolickiej w Polsce
mocno interesowała się Stolica Apostolska, czego przykładem był list z Sekre-
tariatu Stanu skierowany do kard. Hlonda zachęcający biskupów i duchowień-
stwo do łączenia katolików w zwarte organizacjach, które miały współpra-
cować z hierarchią:

w obronie, szerzeniu i zastosowywaniu zasad nauki katolickiej nie tylko w życiu
jednostek, ale także w życiu rodzinnym i publicznym, przyczyniając się w ten spo-
sób w wielkiej mierze do odbudowy i krzewienia Królestwa Chrystusowego w ca-
łym życiu społeczeństwa⁴⁰.

Również za pośrednictwem nuncjusza Apostolskiego Marmagiego pi-
smem Nuncjatury Apostolskiej z 27 grudnia (listopada) 1930 r. papież Pius XI
zatwierdził statut Akcji Katolickiej w Polsce⁴¹. Należy dodać, że był to jedyny

³⁷ S. Gajewski, *Chrześcijańskie organizacje akademickie w Polsce (1889-1939)*, Rzeszów
1993, s. 158-160; W. Guzewicz, *Ruch Katolicko-Społeczny*, dz. cyt., s. 75.

³⁸ Por. S. Wilk, *Episkopat*, dz. cyt., s. 251.

³⁹ Por. M. Leszczyński, *Liga Katolicka*, „EK”, t. X, k. 1037; E. Jarmoch, *Akcja Katolicka
w Polsce*, w: *Kościół – socjologia – Statystyka*, red. L. Adamczuk. – Warszawa 1999, s. 167-183.

⁴⁰ *Pismo Nuncjusza Marmagiego do kard. Hlonda z 10 czerwca 1929 r.* za: ks. Stanisław
Wilk SDB, *Episkopat*, dz. cyt., s. 253-254.

⁴¹ Por. *Regulamin Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej*, „WDP” 1931, nr 1, s. 10-12;
Regulamin parafialnej Akcji Katolickiej, „WDP” 1931, nr 1, s. 13-14.

statut krajowy poza włoskim zatwierdzony przez Piusa XI i który i przesłano jako wzór do organizowania Akcji Katolickiej we Francji⁴².

Dnia 24 listopada 1930 r. erygowano Naczelny Instytut Akcji Katolickiej (NIAK) z siedzibą w Poznaniu. Pierwszym jego dyrektorem został bp Stanisław Adamski, natomiast dyrektorem biura Centrali został ks. dr Stanisław Bross. Prezesem NIAK został Adolf Bniński (1930-38), naczelnym asystentem kościelnym Akcji Katolickiej mianowano bpa Walentego Dymka. Patronem Akcji Katolickiej został św. Wojciech, zaś główna uroczystość doroczna ustanowiona została w święto Chrystusa Króla. Centralnym organem prasowym był ukazujący się od 1931 r. „Ruch Katolicki. „ Zgodnie z kanonem 1489 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz XVI artykułu Konkordatu Akcja Katolicka otrzymała statut, który ułożył bp Stanisław Adamski. Statut ten został zatwierdzony 27 XI 1930 r. przez Piusa XI. I był to jedyny, oprócz Włoch, statut krajowy, za którym stał autorytet papieża⁴³.

Zakończenie

Podsumowując zagadnienie istnienia Ligi Katolickiej w Polsce należy stwierdzić, że od samego początku idea takiej organizacji miała sens oraz była odpowiedzią na oczekiwanie wiernych Kościoła katolickiego. Oczywiście pierwsze odwołania się do autorytetu Stolicy Apostolskiej, nauczania Papieży skłoniły biskupów polskich do formalizowania ruchów i stowarzyszeń funkcjonujących z samym momentem odzyskania przez Polskę niepodległości. Dobrze stało się, że zapał tworzenia wspólnot również kościelnych został wykorzystany. Ludzie odczuwali potrzebę należenia do określonej grupy osób, która reprezentowała jednoznaczne zasady i wartości, które wspólnota kościelna wyrażała w sposób otwarty. Jak mogliśmy zauważyć iskra tworzenia i organizacji Ligi Katolickiej została zaszczeplona z Wielkopolski. To właśnie dzięki kard. Edmundowi Dalborowi zawdzięczamy rozrost rzeszy parafialnych Lig Katolickich, które to zaczęły powstawać dzięki wspólnocie księży zrzeszonych wokół Związku Kapłanów *Unitas, praca* u podstaw, zloty, zjazdy i szkolenia kapłanów było fundamentem do pracy w diecezjach na terenie całego kraju. Na efekty nie należało długo czekać. Zachęta Episkopatu i biskupów w poszczególnych diecezjach przyczyniła się do zawiązywania nowych to parafialnych Lig Katolickich. Kolejne odniesienia i zachęty biskupów poparte postawą papieża przyczyniło się stworzenia wielkiego stowarzyszenia, które dla dobra i jedności Kościoła w Polsce została skonsolidowana w istniejącej do dziś Akcji Katolickiej.

⁴² Por. S. Wilk, *Episkopat*, dz. cyt., s. 257.

⁴³ Por. O. Behen, *Akcja Katolicka*, dz. cyt., s. 25-26.